imma xhieda li wieħed għandu ħila permezz ta' kitba jmexxi 'l quddiem il-għerf tat-Teoloġija. Jiġifieri, biex wieħed jistħoqqlu l-ġieħ tal-lawrja jeħtieġ mhux biss li jkun għaref, imma wkoll li jkollu l-ħila jżid bix-xogħol u l-kitba tiegħu l-għerf tat-Teoloġija. U min ma joqgħodx għal dawn ir-regolamenti jitlef id-dritt li jagħti l-lawrja, jew il-lawrja li jagħti ma tkun tiswa xejn quddiem il-Knisja.

X'għamlet l-Università tagħna għal dan it-tibdil? Ngħiduha bla ħabi u bla tlaqliq li l-Università tagħna ma kenitx imħejjija biex tħaddem ir-regolamenti ġodda. Imma l-liġi kienet ċara. Jew mewt jew ħajja; jew toqgħod għar-regolament jew tagħlaq bwiebha għat-Teoloġija. U kieku ma reditx titlef id-dritt li kienet ilha żmien twil tgawdi, li tagħti l-lawrja. Għalhekk bdiet taħseb biex tara kif setgħet tqabbel ir-regolamenti ġodda mal-forzi tagħha. Saru laqgħat, kumitati, rapporti. Sar taħdit, tlabib, ftehim u nuqqas ta' ftehim. U ż-żmien għaddej, u bqajna dejjem fejn konna. Żidna suġġett jew tnejn, u dan minn għalina kien ħaġa kbira, u xejn iżjed. U kull tibdila żgħira li konna rridu nagħmlu kienet tieħu għomor biex isseħħ. It-triq kienet twila; mill-Università għal għand il-Gvernatur, mill-Gvernatur għas-Segretarju tal-Kolonji, mis-Segretarju tal-Kolonji għal għand l-Ambaxxatur Ingliż fil-Vatikan, mill-Ambaxxatur għas-Segretarju ta' l-Istat tal-Vatikan, u min hemm għall-Kongregazzjoni. U l-istess triq minn Ruma għal Malta. U s-snin għaddejjin, u aħna bil-kemm bdejna nitħarrku.

Fl-ewwel laqgħat u kumitati jien, bħala wieħed miż-żgħar, ma kontx imdaħħal, u x-xogħol kollu kien f'idejn nies li ma setgħu jifhmu qatt l-ispirtu tar-regolamenti ġodda, għax qatt ma kienu tħarrġu skond dawk il-metodi. Maż-żmien, min miet u min ħareġ, u jien bdejt insemma' leħni. U f'daqqa waħda qam il-ġlied.

Għalkemm konna daħħalna fil-Kors tat-Teoloġija xi suġġetti ġodda, bħalma huma: Patroloġija, Storja tal-Knisja, Grieg, u oħrajn, dan għalija ma kienx biżżejjed. Jiena ridt li noqogħdu għar-regolamenti kollha kemm huma u hekk nerfgħu u ngħollu l-livell ta' l-Università daqs ta' Universitajjiet barranin. Ħdimt kemm flaħt biex nilħqu dan l-iskop. Indħalt għal xogħol barrani, bla ebda ħlas; ftaħt il-librerija tiegħi għall-istudenti li kienu neqsin għal kollox minn kull għajnuna ta' kotba,

u l-istudenti bdew bil-ftit il-ftit jiftħu moħħhom u jifhmu aħjar ir-regolamenti ġodda. Imma dawk li messhom fehmuhom qabel kulħadd ma fehmuhomx u ma setgħux jifhmuhom għax kienu mrawmin fuq metodi oħra. Kienu tajbin biex jgħallmu s-suġġett tagħhom kif tgħallmuh huma, imma ma setgħu qatt iħarrġu l-istudenti fix-xogħol tat-tiftix tal-għerf u ta' kitba għolja. Min qatt ma tħarreġ, kif jista' jħarreġ 'il ħaddieħor? U min qatt ma kiteb xejn, kif jista' jgħallem 'il ħaddieħor jikteb? Il-ħtija ma kenitx tagħhom għal kollox; kienet il-ħtija taż-żmenijiet. Imma kienet ħtija tagħhom li ma ridux joqogħdu għall-pariri ta' min kien jaf xi ħaġa aktar minnhom. Għalkemm ħdimt kemm flaħt u aktar milli kelli naħdem, sibt min ifixkilni, u billi l-kotra dejjem għalbet il-forza, sibt ruħi mirbuħ mill-kotra li ma kenux jafu fuqiex kienu jitħaddtu. Kliem bħal dan u kliem ieħor għidtu lil sħabi fil-laqgħat li kellna u sewa biss biex aktar wessa' l-firda bejni u bejnhom. U hekk meta l-istudji tat-Teoloġija kienu jeħtieġu l-akbar għaqda u ftehim bejn il-Professuri, nibtet il-firda li mewtet il-bidu tajjeb u x-xejra tajba li kienu ħadu l-istudji. Dan kien lejlet il-gwerra fis-sena 1939. Ma rridx inġedded it-tifkira kerha ta' kull ma sar dik il-ħabta, ta' kull ma rajt għall-ġid li ridt nagħmel, ta' kemm ħdimt u tħabat bla ħlas; ngħid biss illi xogħli kollu safa fix-xejn.

ĠAWHAR TA' ĦSIBIJIET

Hu iktar ħafif li tkun bniedem ħanin milli tkun bniedem tal-ħaqq.

Il-ġenju huwa l-maqlub tal-flus, iktar ma jkollok iktar tħossok ħieni.

Huwa iżjed faċli li tqis bniedem mill-mistoqsijiet tiegħu milli mit-tweġibiet tiegħu.

Min jara s-sewwa u ma jagħmlux huwa bniedem bla kuraġġ.